

Ansvar och ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador (frågor om s.k. nuclear liability)

Ett svenskt perspektiv

Per Mildner Adam Boije

November 2025

Innehåll

Förord 3

Om författarna 3

Inledning 4

Kapitel I Den rättsliga ramen 5

- a. Allmän översikt 5
- b. Nya termer 6

Kapitel II Introduktion till LRO 7

- a. Syftet med LRO 7
- b. Centrala termer i LRO 7
- c. Andra termer som används i denna framställning 8
- d. Översättning av vissa engelska uttryck 9

Kapitel III Anläggningshavarens ansvar 10

- a. Strikt och obegränsat ansvar för radiologiska skador 10
- b. Kanalisering av ansvar 11
- c. Ansvarsförsäkring 12
- d. Ansvar i samband med transport 12

Kapitel IV Undantag från anläggningshavarens ansvar 13

- a. Anläggningshavarens regressrätt 13
- b. Den kärntekniska anläggningen och on-site property 14
- c. Force Majeure 14
- d. Jämkning av ersättning vid medverkan till den radiologiska skadan 15
- e. Preskription 15

Kapitel V Svenska statens ansvar 16

Kapitel VI Leverantörens ansvar 17

- a. Leverantören har inget ansvar mot tredje man 17
- b. Anläggningshavarens regressrätt mot leverantören 17
- c. Ansvar för skador på den kärntekniska anläggningen och på on-site property 17

Kapitel VII Kontraktuella ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador 18

- a. Finns det ett behov av särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador? 18
- b. Rimligt innehåll i en särskild ansvarsfriskrivning för radiologiska skador 19
 - (i) Ansvarsfriskrivningar som tar syfte på anläggningshavarens regressrätt 20
 - (ii) Ansvarsfriskrivningar som tar syfte på skador på den kärntekniska anläggningen 20
 - (iii) Ansvarsfriskrivningar som tar syfte på skador på on-site property 21
 - (iv) Skadeslöshetsåtaganden (s.k. indemnifications) 21
- c. När definitionen av radiologisk skada skiljer sig åt från definitionen i LRO 22

Kapitel VIII Avslutande kommentarer 24

Förord

En vanligt förekommande fråga i samband med leveranser av utrustning, komponenter och tjänster till kärnkraftverk är hur ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador ska utformas. Frågan skapar ofta problem och låsningar under avtalsförhandlingarna. Vid vårt arbete med sådana leveranser har vi uppmärksammat att avtalsparternas diskussioner i saken normalt förs utifrån innehållet i förutbestämda avtalsmallar och inte utifrån innehållet i det underliggande regelverket. Vad det faktiskt innehåller verkar i stort vara okänt av de personer som praktiskt förhandlar avtalen. I mars 2024 gav vi därför ut en artikel med titeln ”*Nuclear Liability and Nuclear Liability Waiver Clauses – A Swedish Perspective*”. Syftet med artikeln var att ge en översikt av de svenska reglerna för ansvar vid radiologiska olyckor och förslag till hur frågan om ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador kan betraktas. Eftersom avtal för leveranser av utrustning, komponenter och tjänster till kärnkraftverk ofta har parter från olika länder så skrev vi artikeln på engelska.

Artikeln gav ett stort gensvar. Många läsare uttryckte att de länge efterlyst en sådan översikt. Eftersom frågeställningarna delvis är komplicerade angav dock en del svenska läsare att de önskat att vi skrivit på svenska. För att tillmötesgå detta önskemål har vi tagit fram en svensk version av vår tidigare artikel *Nuclear Liability and Nuclear Liability Waiver Clauses – A Swedish Perspective*. Mindre redaktionella ändringar i texten har då skett, framför allt i frågor om den lagstiftningsmässiga bakgrunden till nuvarande svenska planer på nya kärnkraftverk. Den redogörelsen kunde kanske vara intressant för en utländsk läsare men har inte samma intresse för en svensk läsare. Den politiska utvecklingen rör sig också snabbt framåt. Vidare har, av naturliga skäl, ett avsnitt om hur svenska termer översatts till engelska omarbetats. Vid översättningen har även mindre bearbetningar och förbättringar av den ursprungliga texten gjorts. I alla väsentliga delar överensstämmer dock det sakliga innehållet i denna svenska version med den tidigare engelska versionen.

Om författarna

Per Mildner var bolagsjurist vid ABB under 90-talet. Han arbetade då bl.a. med ABB Atom och deltog i det juridiska arbetet för den första moderniseringen av ett svenskt kärnkraftverk. Efter att ha anslutit som delägare i Lindahl har Per deltagit i det juridiska arbetet med modernisering och effekthöjning av ytterligare tre kärnkraftverk. Han har även företrätt många leverantörer till den internationella kärnkraftsindustrin. Per har under en trettioårsperiod arbetat med frågor som rör kärnkraftsverksamhet och ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador.

Adam Boije är advokat och är i nära samarbete med Per Mildner verksam i Lindahls energigrupp. Han har deltagit i många ärenden relaterade till ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador.

Inledning

Av naturliga skäl är frågor om ansvar vid radiologiska olyckor och hur ansvarsfriskrivningar för sådana skador bör utformas vanligt förekommande i samband med alla leveranser av utrustning, komponenter och tjänster till kärntekniska anläggningar. Om nya kärnkraftverk ska uppföras i Sverige så kommer dessa frågor att få ökad betydelse.

Ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador är normalt utformade av specialiserade jurister på leverantörernas respektive anläggningshavarnas huvudkontor. Det gäller även de skadeslöshetsåtaganden, s.k. indemnifications, som oftast är en del av sådana bestämmelser.¹ Texterna används sedan som förutbestämda mallar. En typisk situation vid avtalsförhandlingar är därför att två olika versioner av ansvarsfriskrivningar - som båda betecknas som "obligatoriska avtalsvillkor" - står mot varandra. Vid förhandlingar mellan parterna avseende dessa villkor deltar inte alltid de specialiserade juristerna. I stället kan det vara andra anställda hos leverantören respektive anläggningshavaren som diskuterar utformningen av ansvarsfriskrivningarna. Dessa personer är ofta inte insatta i det underliggande regelverket. Detta kan sammantaget skapa problem och låsningar i förhandlingarna.

Huvudsyftet med denna framställning är att ge en översikt över de svenska reglerna kring ansvar för radiologiska olyckor och några förslag till hur parter kan förhålla sig till frågan om ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador. Interna riktlinjer hos leverantörer respektive anläggningshavare tillåter sällan andra än särskilda befattningshavare att besluta om den slutliga utformningen av ansvarsfriskrivningar i detta avseende. En sådan ordning är klok. Denna framställning kan dock användas som vägledning för diskussioner om sådana ansvarsfriskrivningar innan ett kompromissförslag lämnas till båda sidors särskilda befattningshavare för överväganden, kommentarer och eventuellt godkännande.

¹ Det svenska uttryck som närmast motsvarar "indemnify" är att "hålla någon skadeslös". I denna framställning översätts därför "indemnification" med "skadelöshetsåtagande". Ur ett svenskt rättsligt perspektiv rör det sig dock om ett slags särskilda skadeståndsutfästelser.

KAPITEL I

Den rättsliga ramen

a. Allmän översikt

I frågor om ansvar för radiologiska skador är svensk rätt baserad på Pariskonventionen om skadeståndsansvar på atomenergins område, den i Bryssel beslutade tilläggskonventionen samt de senaste ändringsprotokollen från 2004 om ändring av nämnda konventioner (tillsammans "Konventionerna").

Konventionerna syftar till att ge allmänheten tillräcklig ersättning för radiologiska skador till följd av en radiologisk olycka men vill samtidigt säkerställa att kärnkraftsindustrins tillväxt inte hindras av en orimlig ansvarsbörda.

Bakgrunden till tillkomsten av 2004 års ändringsprotokoll var Tjernobylolyckan. I samband med Tjernobylolyckan var det många anspråk som inte omfattades av den dåvarande innebörden av "nuclear damage", som då benämndes atomskada i Sverige. Sådana anspråk kunde till exempel röra förlust av omsättning, grödor, djur, fisk, kostnader för att återställa miljön och förlust av ett ekonomiskt intresse att kunna njuta av miljön (exempelvis hotellägare som förlorade inkomst). Tjernobylolyckan gjorde det också uppenbart att mer ekonomiska medel behövde göras tillgängliga för att kunna kompensera skadelidande.² De fördragsslutande staterna drog därför slutsatsen att Pariskonventionen var i behov av förbättring.

Samtidigt som ändringsprotokollen från 2004 trädde i kraft den 1 januari 2022 uppdaterades den svenska lagstiftningen genom en ny lag om ansvar och ersättning för radiologiska skador ("LRO").³ LRO ersatte den tidigare atomansvarighetslagen från 1968.⁴ LRO kompletteras av förordningen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor.⁵

Även om denna redogörelse behandlar frågor under svensk rätt (och hänvisning ofta görs till LRO), kommer situationen i allmänhet att vara desamma eller liknande i andra länder som har tillträtt Konventionerna.⁶ Det kan dock finnas skillnader, bland annat beroende på hur Konventionerna har implementerats i de nationella lagarna och på grund av hur varje lands principer för avtalstolkning ser ut. Som vi nedan kommer att se kan nämligen tolkningen av sedvanliga standardavtal påverka en parts ansvar för radiologiska skador.

Det ska nämnas att det finns en annan internationell konvention inom det aktuella området, Wienkonventionen. Den utgör ett alternativ till Konventionerna.⁷ Under många år fanns det inte någon koppling mellan Konventionerna och Wienkonventionen. En sådan koppling skapades först efter Tjernobylolyckan, genom det s.k. gemensamma protokollet (Joint Protocol Relating to the Application of the Vienna Convention and the Paris Convention).⁸ Det innebär att

² För en närmare redogörelse för bakgrunden till de senaste protokollen, se Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom, Anthony Thomas och Raphael J. Heffron, februari 2012, EPRG Working Paper 1205, Cambridge Working Paper in Economics 1207.

³ Lag (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor.

⁴ Atomansvarighetslagen 1968:45.

⁵ Förordning (2021:1142) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor.

⁶ Tretton länder har tillträtt Konventionerna, främst västeuropeiska länder. Ytterligare tre länder har tillträtt Pariskonventionen men inte de senaste protokollen från 2004. För en fullständig förteckning över de länder som har tillträtt Pariskonventionen och dess ändringsprotokoll, se https://www.oecd-nea.org/jcms/pl_31798/paris-convention-latest-status-of-ratifications-or-accessions.

⁷ 33 länder har tillträtt Wienkonventionen, främst länder i Östeuropa och Sydamerika.

⁸ 24 länder har tillträtt det gemensamma protokollet.

Konventionerna under vissa omständigheter kan tillämpas på skador som uppkommit i länder som inte har tillträtt Konventionerna, men som har anslutit sig till Wienkonventionen och det gemensamma protokollet. En sådan tillämpning av Konventionerna är emellertid beroende av olika förutsättningar, vilka inte kommer behandlas i denna redogörelse. Detsamma gäller generellt i fråga om icke-svenska skadelidandes möjligheter att hävda att andra ansvarsregler än Konventionernas ska gälla.

b. Nya termer

I förhållande till den tidigare atomansvarighetslagen så införde LRO nya termer för vissa centrala begrepp. De i Konventionerna använda termerna "nuclear incident" och "nuclear damage" har inte, som var fallet i atomansvarighetslagen, översatts mer ordagrant i LRO.

Termen "nuclear incident" i Konventionerna har översatts till *radiologisk olycka* i LRO. På motsvarande sätt har termen "nuclear damage" i Konventionerna översatts till *radiologisk skada* i LRO. Skälet till denna nya översättning var en önskan från lagstiftarens sida att anpassa terminologin i LRO till terminologin i annan svensk lagstiftning.⁹ Någon skillnad i den underliggande innebörden av dessa termer, jämfört med innebörden av de termer som används i Konventionerna, är inte avsedd.¹⁰

Den avvikande översättningen av termerna i Konventionerna är olycklig när det kommer till ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador som skrivs på engelska. När sådana bestämmelser utformas av svenska jurister används typiskt sett en direkt översättning av de svenska termerna, dvs. "radiological accident" och "radiological damage". En sådan utformning är också att rekommendera om svensk rätt ska tillämpas på ansvarsfriskrivningen. Dessa termer kan dock vara främmande för jurister från andra jurisdiktioner, som är vana vid termerna i Konventionerna.

Om en bestämmelse som syftar till att friskriva leverantören från ansvar för radiologiska skador skrivs av utländska jurister så har den ofta rubriken "Nuclear Liability Waiver". I den löpande texten används sedan termerna "nuclear incident", "nuclear liability" och "nuclear damage".

I texten nedan används de svenska termer som följer av LRO. För den läsare som ofta möter ansvarsfriskrivningar skrivna av utländska motparter ska det understrykas att någon skillnad i den underliggande innebörden av de svenska termerna radiologisk olycka och radiologisk skada, jämfört med termerna "nuclear incident" och "nuclear damage" i Konventionerna, alltså inte har varit avsedd av den svenska lagstiftaren.¹¹

För den läsare som på svenska varit van vid att tala om "atomolycka" och "atomskada" gäller nu att dessa termer ersatts med radiologisk olycka och radiologisk skada. Det är då inte längre terminologiskt korrekt att allmänt tala om frågan som rörande "atomansvar".

⁹ Huvudsakligen Kärntekniklagen och Strålsäkerhetsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om säkerhet i kärntekniska anläggningar.

¹⁰ Termen är det språkliga uttrycket medan begreppet är vad vi menar när vi använder termen (Institutet för språk och folkminnen). Ett annat sätt att ange detta på är alltså att begreppen i Konventionerna och LRO inte skiljer sig åt men att de termer som används för begreppen är olika.

¹¹ Se t.ex. prop. 2009/10:173 s. 72 och 86.

KAPITEL II

Introduktion till LRO

a. Syftet med LRO

Huvudsyftet med LRO är att anpassa den svenska lagstiftningen till Konventionerna, så som de ändrats genom ändringsprotokollen från 2004.

Huvudsyftet med Konventionerna är som ovan angivits att ge allmänheten tillräcklig ersättning för radiologiska skador till följd av en radiologisk olycka men samtidigt säkerställa att kärnkraftsindustrins tillväxt inte hindras av en orimlig ansvarsbörda.

LRO innehåller i allt väsentligt samma reglering som Konventionerna. I förarbetena till LRO hänvisas också ofta till Konventionerna.¹²

Flertalet av bestämmelserna i LRO är tvingande, vilket innebär att de gäller utan hinder av motstridiga bestämmelser i parternas avtal.¹³

I linje med de regler som infördes genom ändringsprotokollen från 2004 kan de viktigaste skillnaderna mellan LRO och den tidigare atomansvarighetslagen från 1968 sammanfattas enligt följande:

- ansvaret för innehavaren av en kärnteknisk anläggning är inte längre begränsat,
- en innehavare av en kärnteknisk anläggning, som innehåller en kärnreaktor i drift, är nu skyldig att ha en ansvarsförsäkring som täcker ett belopp på 1 200 miljoner euro,
- de typer av skador som kan ersättas i händelse av en radiologisk olycka har utvidgats väsentligt, och
- ansvaret för innehavaren av en kärnteknisk anläggning omfattar nu även "sena" skador med avseende på personskador, dvs. personskador eller förlust av liv som inträffar mer än tio år från dagen för den radiologiska olyckan.

b. Centrala termer i LRO

Vissa centrala termer används genomgående i LRO. För att kunna förstå de materiella reglerna i LRO, och vad som nedan anges i denna framställning, behövs kännedom om innebörden av dessa termer. Det rör främst följande:

Anläggningshavaren: Innehavaren av en kärnteknisk anläggning.

Kärnteknisk anläggning: Flera olika typer av anläggningar anses vara kärntekniska anläggningar:

- kärnreaktorer,
- anläggningar för tillverkning eller bearbetning av kärnämnen (inklusive kärnbränsle),
- anläggningar för slutförvaring av kärnämnen eller kärnavfall,

¹² Prop. 2009/10:173 Kärnkraften - ökat skadeståndsansvar.

¹³ Se 9 § i LRO, där det föreskrivs: "Om inte annat följer av denna lag, ska lagen tillämpas på radiologiska skador [...]". Det framgår vidare av förarbetena (prop. 2009/10:173 s. 41) att reglerna i Pariskonventionen, som LRO bygger på, är tvingande.

- anläggningar för lagring av kärnämne eller kärnavfall, om anläggningen inte är avsedd endast för tillfällig förvaring under transport, och
- varje sådan anläggning, fabrik eller reaktor som håller på att avvecklas.

Om flera anläggningar har samma anläggningshavare och är belägna i närheten av varandra ska två eller flera kärntekniska anläggningar betraktas som en och samma anläggning. I linje med detta utgör vart och ett av reaktorområdena med kärnkraftsanläggningar i Oskarshamn, Forsmark, Ringhals och de avställda reaktorerna i Barsebäck en enda kärnteknisk anläggning.¹⁴

Radiologisk olycka: Radiologiska olyckor omfattar varje händelse eller serie av händelser med samma ursprung som orsakar en skada till följd av joniserande strålning från en strålningskälla i en kärnteknisk anläggning, radioaktiva egenskaper hos kärnämne eller kärnavfall, eller radioaktiva egenskaper i förening med giftiga, explosiva eller andra farliga egenskaper hos kärnämne eller kärnavfall.

Så snart radioaktiva egenskaper hos kärnämne eller avfall har medverkat i orsakskedjan och lett till skada, kan en radiologisk olycka anses föreligga.¹⁵

Radiologisk skada: Radiologisk skada omfattar all skada som orsakas av eller uppkommit till följd av en radiologisk olycka och är:

- en personskada eller sakskada,
- en ekonomisk förlust som är en direkt följd av personskada eller sakskada,
- en inkomstförlust som inte omfattas av det ovan angivna men till följd av en betydande försämring av miljön har orsakats av en skada på ett ekonomiskt intresse som är direkt knutet till miljön,
- en kostnad för att återställa miljön eller kompensera för förlorade miljövärden, om det är en miljöskada som inte är obetydlig och den eller de åtgärder som kostnaden avser har godkänts som rimliga av den myndighet som regeringen bestämmer, och
- efter en radiologisk olycka eller vid allvarlig och överhängande fara för en sådan olycka, kostnader för att vidta rimliga åtgärder för att förebygga sådana skador som anges ovan och en skada till följd av sådana förebyggande åtgärder.

Med den innebörd som radiologisk skada har givits i LRO innebär det att fler typer av skador är ersättningsgilla än vad som annars skulle vara fallet enligt allmän svensk skadeståndsrätt.

c. Andra termer som används i denna framställning

LRO har ingen särskild term för den part som tillhandahåller utrustning, komponenter, material och/eller tjänster (inklusive installationsarbeten) till en kärnteknisk anläggning. I denna framställning kommer vi att benämna en sådan part som "leverantören".

¹⁴ Prop. 2009/10:173 s. 125.

¹⁵ Prop. 2009/10:173 s. 119.

d. Översättning av vissa engelska uttryck

Eftersom avtal för leveranser av utrustning, komponenter och tjänster till kärnkraftverk ofta har parter från olika länder så skrivs ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador, med tillhörande skadeslöshetsåtaganden, ofta på engelska. Här ska därför förklaras hur några av de engelska uttryck som normalt används i sådana ansvarsfriskrivningar korresponderar med de svenska uttryck som används i denna framställning.

Nuclear liability waiver/Nuclear waiver: särskild ansvarsfriskrivning för radiologisk skada eller ansvarsfriskrivning för radiologisk skada.

Indemnification: skadeslöshetsåtagande.

Nuclear Liability: ansvar för radiologiska skador.

KAPITEL III

Anläggningshavarens ansvar

a. Strikt och obegränsat ansvar för radiologiska skador

Enligt LRO är en huvudregel att anläggningshavaren är strikt ansvarig för alla radiologiska skador till följd av en radiologisk olycka vid anläggningshavarens kärntekniska anläggning.¹⁶ En annan huvudregel är att allt sådant ansvar ska kanaliseras till anläggningshavaren, oavsett vem som orsakat den radiologiska olyckan.

Anläggningshavarens strikta ansvar är normalt obegränsat.¹⁷

Detta regelverk medför självfallet en betydande risk (och stora försäkringskostnader) för anläggningshavare. Det obegränsade och strikta ansvaret har motiverats med att det är förenligt med principen om att ”förorenaren betalar”, som är en grundläggande princip inom miljöretten. En annan motivering är att en sådan reglering kommer att stärka drivkrafterna för säkerhetsarbete inom kärnkraftsindustrin.¹⁸

Det förhållandet att anläggningshavarens ansvar är obegränsat innebär inte att ansvaret kan utsträckas till att omfatta bolag inom anläggningshavarens koncern. Anläggningshavarens moderbolag är inte enligt LRO ansvarigt för radiologiska skador som inte kan betalas av anläggningshavaren (eller dess försäkringsgivare).¹⁹

Även om anläggningshavarens ansvar är obegränsat måste en skadelidande som begär ersättning visa att en radiologisk skada har orsakats av en radiologisk olycka vid anläggningshavarens kärntekniska anläggning. Med andra ord är en anläggningshavare endast skyldig att lämna ersättning enligt LRO om en skadelidande har:

- visat att han eller hon har drabbats av radiologisk skada, och
- visat ett orsakssamband mellan denna skada och en radiologisk olycka vid anläggningshavarens kärntekniska anläggning.²⁰

Det föreligger några få undantag från huvudregeln att anläggningshavaren är strikt ansvarig för alla radiologiska skador som uppkommer till följd av en radiologisk olycka vid anläggningshavarens kärntekniska anläggning. Dessa undantag behandlas i kapitel IV Undantag från anläggningshavarens ansvar.

¹⁶ Det strikta ansvaret innebär att anläggningshavaren kan hållas ansvarig utan att ha orsakat den radiologiska olyckan genom uppsåt eller vårdslöshet. Enligt allmän svensk skadeståndsrätt är vårdslöshet annars ett krav för ansvar.

¹⁷ Enligt den tidigare atomansvarighetslagen från 1968 var en anläggningshavarens ansvar begränsat till cirka fyra miljarder kronor. I några särskilda fall föreligger dock även under LRO en begränsning. Det avser situationer där (i) en innehavare av en utländsk anläggning är ersättningsansvarig och ansvaret är begränsat enligt de bestämmelser som gäller i anläggningsstaten (28§ LRO), samt (ii) det rör sig om skador i ett annat land än Sverige, då ersättningsansvaret under LRO ska begränsas så att ersättningen inte överstiger det belopp som enligt det landets bestämmelser gäller i fråga om ersättning för skador i Sverige (29§ LRO).

¹⁸ Prop. 2009/10:173 s. 53.

¹⁹ Prop. 2009/10:173 s. 52.

²⁰ Det kan ibland vara svårt för en skadelidande att uppfylla denna bevisbörda. För att minska dessa svårigheter för skadelidande finns i 10 § LRO en regel som anger att om det samtidigt med en radiologisk olycka som har medfört en radiologisk skada har inträffat en annan händelse som medfört en skada så ska LRO tillämpas även på den skadan, i den utsträckning skadan inte kan särskiljas från den radiologiska skadan. Se också prop. 2009/10:173 p. 124.

b. Kanalisering av ansvar

Ansvaret för radiologiska skador ska alltid kanaliseras till anläggningshavaren där den radiologiska olyckan inträffade. Detta kallas ”kanalisationsprincipen”.²¹

Även om den radiologiska olyckan orsakats av felaktiga leveranser från en leverantör är det således anläggningshavaren som är ansvarig mot tredje man för den radiologiska skada som uppkommer. Ingen annan än anläggningshavaren (eller i bakgrunden anläggningshavarens försäkringsgivare) kan av tredje man hållas ansvarig för radiologisk skada. Det är dock möjligt för en leverantör att genom avtal medge anläggningshavaren regressrätt, se vidare nedan. Detta påverkar inte anläggningshavarens initiala ansvar mot tredje man.

Kanalisationsprincipen kan vid en första anblick kan framstå som sträng mot anläggningshavare. Det finns emellertid flera fördelar med den. Alla som drabbas av radiologiska skador vet vem de ska rikta sina ersättningskrav mot. Det förenklar också försäkringsfrågor, eftersom det bara är anläggningshavare som behöver en särskild försäkring för radiologiska skador.

Vidare underlättar kanalisationsprincipen möjligheten för leverantörer att kunna tillhandahålla utrustning, komponenter och tjänster till kärntekniska anläggningar. Utan kanalisationsprincipen skulle en leverantör utsättas för en betydande riskexponering i samband med varje mindre leverans till en kärnteknisk anläggning. En part som drabbas av radiologisk skada skulle ha möjlighet att stämna leverantören om leverantörens utrustning, komponenter eller tjänster orsakat eller bidragit till den radiologiska skadan. Förekomsten av en sådan möjlighet skulle avsevärt ha minskat leverantörers vilja att utföra leveranser till kärntekniska anläggningar, särskilt då risken för sådant ansvar inte är beroende av eller korresponderar med kontraktsprisets storlek. Att så faktiskt är fallet har också visats i samband med säkerhets- och moderniseringsprojekt i länder som inte anslutit sig till Paris- eller Wienkonventionerna.

I början av 90-talet vägrade västerländska leverantörer att acceptera kontrakt för projekt som syftade till att förbättra säkerheten vid östeuropeiska kärntekniska anläggningar. Anledningen var att de berörda östeuropeiska länderna inte hade anslutit sig till Pariskonventionen eller Wienkonventionen och därför inte hade någon kanalisationsprincip. De västerländska leverantörerna var rädda för att vid en radiologisk olycka så skulle de skadelidande stämna leverantören i stället för anläggningshavaren.²²

Utgångspunkten för resonemanget ovan är att den radiologiska skadan inträffar i ett land där kanalisationsprincipen gäller. En radiologisk olycka vid en kärnteknisk anläggning i Sverige kan emellertid leda till radiologiska skador i många olika länder, över stora geografiska avstånd. En leverantör måste därför också ta hänsyn till att kanalisationsprincipen kanske inte gäller i ett drabbat land. Detta är en grundorsak till att leverantörer inte bara förlitar sig på kanalisationsprincipen utan från anläggningshavare också kräver särskilda ansvarsfriskrivningar, inklusive skadeslöshetsåtaganden, för radiologiska skador. Denna fråga beskrivs närmare i Kapitel VII Kontraktuella ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador.

²¹ Kanalisationsprincipen kommer till uttryck i 26 § i LRO.

²² Se "Potential Liability of Contractors Working on Nuclear Safety Improvements Projects in Central and Eastern Europe" i Nuclear Law Bulletin nr 53, juni 1994.

c. Ansvarsförsäkring

Enligt LRO är en anläggningshavare skyldig att ha och vidmakthålla en ansvarsförsäkring eller annan ekonomisk säkerhet som motsvarar:

- 1 200 miljoner euro, om anläggningen innehåller en kärnreaktor som är i drift, eller
- 700 miljoner euro, om anläggningen inte innehåller kärnreaktorer i drift.

Annan ekonomisk säkerhet än försäkring får inte utgöras av egendom där kärnteknisk verksamhet bedrivs och ska - var för sig eller i förening med annan säkerhet - vara betryggande för sitt ändamål.²³

Det totala ansvar som ska försäkras, eller täckas av annan säkerhet, av alla svenska anläggningshavare uppgår till 6 260 miljoner EUR. Av detta belopp täcks 93,8 % av försäkringar som tillhandahållits av Nordic Nuclear Insurers (NNI), European Liability Insurance for the Nuclear Industry (ELINI) och WAGRAM Insurance Company (WAGRAM). Endast 6,2 % täcks av andra säkerheter.²⁴

Kravet på ansvarsförsäkring eller annan säkerhet kan under vissa omständigheter bestämmas till ett lägre belopp.²⁵ Ingen av de svenska kärntekniska anläggningarna har sådana lägre gränser.

d. Ansvar i samband med transport

Beträffande ansvar i samband med transport av kärnämne eller kärnavfall ska följande kort nämnas.

Huvudregeln är att om det inträffar en radiologisk olycka under en transport eller tillfällig förvaring av kärnämne eller kärnavfall i samband med transport så ska den anläggningshavare som är avsändare ersätta de radiologiska skador som olyckan medför. Den avsändande anläggningshavarens ansvar upphör när anläggningshavaren vid en annan kärnteknisk anläggning har tagit hand om kärnämnet eller kärnavfallet. Det finns dock undantag från denna huvudregel.

²³ Förordning (2021:1142) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor.

²⁴ Uppgifterna är från år 2023. De svenska anläggningshavarna har alla valt att teckna försäkringar, se Ersättningsansvar vid Radiologiska Olyckor, Riksgäldens bedömning av försäkringar och säkerheter 2023, från 2023-11-30.

²⁵ 31 § i LRO. En anläggningshavare som önskar en sådan lägre gräns kan göra en skriftlig ansökan till Strålsäkerhetsmyndigheten. Regeringen får då i varje enskilt fall besluta om kravet på ansvarsförsäkring eller annan säkerhet kan sänkas.

KAPITEL IV

Undantag från anläggningshavarens ansvar

Som vi ovan sett är huvudreglerna att en anläggningshavare är strikt ansvarig för radiologiska skador och att sådant ansvar ska kanaliseras till anläggningshavaren. Det finns dock vissa undantag från dessa huvudregler.

a. Anläggningshavarens regressrätt

Med ”regressrätt” avses att någon som har betalat ersättning för skada sedan har rätt att utkräva motsvarande ersättning från den som förorsakat skadan. Ett typexempel på regressrätt är när ett försäkringsbolag till innehavaren av en industriell anläggning betalar ersättning för fysisk skada på en produktionslinje men sedan kan kräva motsvarande ersättning av den leverantör som i samband med montaget av en ny produkt skadade produktionslinjen.

I samband med radiologiska skador gäller, som ett undantag från kanalisationsprincipen, att en anläggningshavare som har betalat ersättning till tredje man i några fall har regressrätt:

- Om den radiologiska olyckan uppsåtligen orsakats av en fysisk person. Anläggningshavaren, eller anläggningshavarens försäkringsbolag, har då regressrätt mot den personen.²⁶
- Om en leverantör i ett skriftligt avtal med anläggningshavaren har åtagit sig att betala ersättning för radiologisk skada. Anläggningshavaren, eller anläggningshavarens försäkringsbolag, har då regressrätt mot leverantören i enlighet med villkoren i det skriftliga avtalet. Sådana villkor kan innefatta en begränsad eller obegränsad skyldighet för leverantören att betala ersättning för radiologisk skada.

När det gäller en fysisk person som uppsåtligen orsakar en radiologisk olycka har anläggningshavaren endast regressrätt mot den enskilde personen, inte mot dennes arbetsgivare (leverantören). Det finns alltså inget principalansvar för arbetsgivaren. Detta gäller utan några överenskommelser i form av ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador.

Ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador innehåller ofta bestämmelser om att leverantörens anställda alltid ska vara undantagna från ansvar för radiologiska skador. Eftersom LRO i huvudsak är tvingande innebär sådana bestämmelser inte att anläggningshavarens regressrätt mot berörd person påverkas, om denne uppsåtligen har orsakat skadan.

Det andra undantaget från kanalisationsprincipen är av stor betydelse för leverantörer och en av de grundläggande orsakerna till förekomsten av särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador. Många standardavtalsvillkor innehåller bestämmelser som i allmänhet anger att leverantören är ansvarig mot beställaren för förlust av eller skada på egendom samt för personskada. Sådana villkor innehåller ofta också en skyldighet för leverantören att hålla beställaren skadeslös från krav från tredje man för förlust av eller skada på fysisk egendom samt för personskada. Detta kan tolkas som att leverantören åtagit sig att vara ansvarig för radiologiska

²⁶ Ersättningsmässigt är detta undantag av föga värde för en anläggningshavare. Få privatperson kan ersätta ens en bråkdel av de skador som blir aktuella vid en radiologisk olycka. Syftet med undantaget är framför allt att fysiska personer ska veta att utöver straffrättsliga påföljder finns det även en ekonomisk konsekvens av att uppsåtligen förorsaka en radiologisk olycka.

skador, vilket ger anläggningshavaren regressrätt. Denna fråga beskrivs närmare i kapitel VII Kontraktuella ansvarsfriskrivningar för radiologisk skada.

b. Den kärntekniska anläggningen och on-site property

Enligt LRO finns det två typer av skador som är undantagna från en anläggningshavares ersättningsansvar:

- skador på den kärntekniska anläggningen och alla andra kärntekniska anläggningar, inklusive kärnkraftsanläggningar under uppförande, i närheten av den anläggning där den radiologiska olyckan inträffade, och
- skador på annan egendom som finns inom anläggningsområdet för en kärnteknisk anläggning (här med den utökade omfattning som anges i stycket ovan) och som används eller avses att användas i anslutning till anläggningen. Sådan egendom benämns vanligen "on-site property", även på svenska.

Syftet med dessa undantag är att undvika att anläggningshavaren använder sina ekonomiska resurser för att ersätta skador på sin anläggning och egendom på platsen, till nackdel för skadelidande tredje man.²⁷ Syftet framstår i och för sig som märkligt när det gäller den kärntekniska anläggningen; anläggningshavaren kan inte kräva skadestånd av sig själv.

Undantagen är en annan grundorsak till förekomsten av ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador. På grund av undantagen är det inte bara möjligt för en leverantör att genom avtal åta sig att vara ansvarig för radiologisk skada på en kärnteknisk anläggning eller egendom på platsen. Det finns även en risk att ett sådant ansvar, på ett oförutsett sätt, uppstår genom användning av den typ av standardavtalsvillkor som vanligen används vid leveranser till kärntekniska anläggningar. Sådana villkor innehåller typiskt sett en skyldighet för leverantören att vara ansvarig för förlust av eller skada på anläggningshavarens egendom.

Det bör nämnas att enligt förarbetena till LRO innebär de nyss nämnda undantagen tillsammans med kanalisationsprincipen följande: Om inte skadan på den kärntekniska anläggningen eller on-site property har orsakats av en fysisk person med uppsåt, kan ingen hållas ansvarig för skadan.²⁸ Detta uttalande förefaller bortse från möjligheten att en leverantör genom avtal åtar sig att vara ansvarig. Uttalandet står också i strid med uttalanden i Exposé de Motifs till Pariskonventionen, se vidare i kapitel VII Kontraktuella ansvarsfriskrivningar för radiologisk skada.

c. Force majeure

Anläggningshavarens strikta ansvar för radiologiska skador är inte föremål för normala force majeure undantag. Det finns dock en situation där anläggningshavaren befrias från ansvar. En anläggningshavare kan inte hållas ansvarig för radiologisk skada till följd av en radiologisk olycka som direkt orsakats av krigshandlingar eller liknande handlingar under väpnad konflikt, inbördeskrig eller uppror.

I den tidigare atomansvarighetslagen från 1968 var en anläggningshavare inte ansvarig om den radiologiska olyckan orsakades av naturkatastrofer. Så är enligt LRO inte längre fallet. I

²⁷ Prop. 2009/10:173 s. 127. Se även Exposé des Motifs, punkt 55. Exposé des Motifs är förarbeten till Pariskonventionen.

²⁸ Prop. 2009/10:173 s. 127.

efterdyningarna av Fukushima har skärpta krav ställts på de kärntekniska anläggningarna och det förutsätts nu att de även ska motstå händelser av exceptionell karaktär.²⁹

d. Jämkning av ersättningen vid medverkan till den radiologiska skadan

Ersättning till den skadelidande ska bestämmas enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer. Om en skadelidande har medverkat till den radiologiska skadan genom uppsåt eller grov vårdslöshet, kan ersättningen dock jämkas efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna. Vårdslöshet av normalgraden innebär inte att den skadelidandes rätt till ersättning ska jämkas.

e. Preskription

Skadelidande som vill göra anspråk på ersättning enligt LRO måste framställa anspråk till ansvarig anläggningshavare inom tre år efter det att den skadelidande fått kännedom om eller rimligen borde ha fått kännedom om skadan och vem som är ansvarig för den.

Om sådant krav har framställts måste den skadelidande därefter inleda rättsliga åtgärder mot anläggningshavaren:

- inom tio år från dagen för den radiologiska olyckan, utom när anspråket avser personskada eller förlust av liv, och
- inom trettio år från dagen för den radiologiska olyckan om anspråket avser personskada eller förlust av liv.

Om en skadelidande inte iakttar det ovan sagda är rätten till ersättning enligt LRO preskriberad.

²⁹ Prop. 2009/10:173. Se även Strålsäkerhetsmyndighetens föreskrifter och allmänna råd om konstruktion av kärnkraftsreaktorer. Olyckan i Fukushima förorsakades av en tsunami. Elsystemen för kylning av härden slogs ut av vattnet, även nödsystemen. Svenska kärnkraftverk har därför idag s.k. oberoende hårdkylning, där nödsystem för kylning av härden ska klara olika typer av naturkatastrofer.

KAPITEL V

Svenska statens ansvar

Om en anläggningshavare eller dennes försäkringsbolag inte kan tillgodose ett krav på ersättning för radiologisk skada finns det enligt LRO ett subsidiärt ansvar för svenska staten, förutsatt att den radiologiska olyckan inträffat vid en kärnteknisk anläggning i Sverige. En situation där bestämmelsen kan bli aktuell är om anläggningshavarens försäkringsgivare försätts i konkurs.

Den svenska statens maximala ansvar är för varje radiologisk olycka begränsat till 1 200 miljoner euro.

Om en skadelidande fortfarande inte har fått full ersättning för radiologisk skada, efter att ha erhållit eventuell ersättning från anläggningshavaren, dess försäkringsgivare och/eller svenska staten, finns det ytterligare ett gemensamt ansvar för konventionsstaterna. Detta gemensamma ansvar är begränsat till 300 miljoner euro.

För eventuell ersättning som svenska staten betalar har staten regressrätt mot anläggningshavaren.

KAPITEL VI

Leverantörens ansvar

Redogörelsen under detta kapitel är en kortfattad spegelbild av de regler som ovan redogjorts för. Den är främst medtagen för att underlätta för en läsare som vill få en snabb bild av vad som gäller just avseende en leverantörs ansvar.

Med "tredje man" avses nedan alla andra personer, vare sig det är en fysisk person, ett bolag eller annan juridisk person, än den anläggningshavare som är leverantörens avtalsmotpart.

a. Leverantören har inget ansvar mot tredje man

Enligt LRO kan en leverantör inte hållas ansvarig mot tredje man för radiologisk skada. Detta gäller även om en leverantör genom fel eller försummelse vid tillverkning av utrustning eller komponenter eller genom fel i samband med installation av dessa har orsakat den radiologiska olyckan.³⁰ Allt ansvar mot tredje man ska kanaliseras till anläggningshavaren.

Det ovan angivna gäller även om en anställd hos leverantören uppsåtligt orsakat den radiologiska olyckan. Sådan person kan enligt LRO hållas personligen ansvarig, genom en regressrätt för anläggningshavaren, men leverantören har inte något principalansvar för honom eller henne.

En radiologisk olycka vid en kärnteknisk anläggning i Sverige kan dock leda till radiologiska skador i andra länder. En leverantör måste därför också beakta att kanalisationsprincipen kanske inte gäller i ett drabbat land. Detta är en av grundorsakerna till att leverantörer begär särskilda ansvarsfriskrivningar, inklusive skadeslöshetsåtaganden, för radiologiska skador från anläggningshavare.

b. Anläggningshavarens regressrätt mot leverantören

Även om en tredje man inte kan rikta ett krav för radiologisk skada mot leverantören, kan anläggningshavaren genom ett skriftligt avtal med leverantören ha regressrätt mot leverantören. Villkoren i vanligt förekommande standardavtal kan tolkas som avtal om sådan regressrätt. Detta är en annan grundorsak till att leverantörer begär särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador.

c. Ansvar för skador på den kärntekniska anläggningen och på on-site property

Den kärntekniska anläggningen och on-site property är undantagna från huvudreglerna att anläggningshavaren är strikt ansvarig för radiologisk skada och att allt sådant ansvar ska kanaliseras till anläggningshavaren.

Detta innebär inte med automatik att en leverantör som har orsakat en radiologisk olycka är ansvarig för skador på den kärntekniska anläggningen eller på on-site property. Det innebär att en leverantör genom avtal kan åta sig att vara ansvarig för sådana skador. Villkoren i vanligt förekommande standardavtal kan tolkas som avtal om sådant ansvar. Detta är ytterligare en grundorsak till att leverantörer begär särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador.

³⁰ Prop. 2009/10: 173 s. 131.

KAPITEL VII

Kontraktuella ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador

a. Finns det ett behov av särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador?

Innan vi diskuterar om det finns ett behov av särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador, låt oss anta följande.

Leverantör A levererar och installerar utrustning i anläggningshavare B:s kärntekniska anläggning. Vid provning i samband med färdigställt montage av utrustningen uppstår ett fel i denna som leder till att en radiologisk olycka inträffar. Tredje man drabbas av radiologisk skada. Även den kärntekniska anläggningen och on-site property (den utrustning som leverantör A levererat men som ännu inte övertagits av anläggningshavare B) drabbas av radiologisk skada. Avtalet mellan A och B är tyst i frågor avseende radiologiska olyckor och radiologiska skador och innehåller inte heller allmänna bestämmelser som anger att leverantören är ansvarig mot anläggningshavaren för fysisk skada på eller förlust av egendom eller för personskador.

I exemplet ovan kommer ansvarssituationen bli följande:

- Anläggningshavare B är strikt ansvarig gentemot tredje man för all radiologisk skada på grund av den radiologiska olyckan vid B:s kärntekniska anläggning.
- Allt ansvar ska kanaliseras till anläggningshavare B och ingen tredje man har rätt att kräva ersättning av leverantör A för radiologisk skada.
- Om anläggningshavare B eller dess försäkringsbolag betalar ersättning till tredje man har B eller försäkringsbolaget inte regressrätt mot leverantör A.
- Leverantör A är inte ansvarig mot anläggningshavare B för den radiologiska skadan på den kärntekniska anläggningen.
- Leverantör A kommer inte att kunna kräva ersättning från anläggningshavare B för radiologisk skada på den utrustning som ännu inte övertagits (on-site property) av B.

Även om den radiologiska olyckan orsakades av leverantör A och det inte i avtalet finns någon särskild ansvarsfriskrivning för radiologiska skador med ett skadeslöshetsåtagande kommer det således inte föreligga något ansvar för leverantör A mot tredje man eller anläggningshavare B. Den enda konsekvensen för leverantör A är att A själv måste stå kostnaden för sin skadade on-site property.

Låt oss nu i stället anta följande.

Händelseförloppet är det samma som i det första exemplet. Denna gång anges dock i avtalet mellan leverantör A och anläggningshavare B att A ska vara ansvarig för alla radiologiska skador som orsakas av A.

I detta alternativa exempel kommer ansvarssituationen att bli följande:

- Anläggningshavare B är strikt ansvarig emot tredje man för all radiologisk skada på grund av den radiologiska olyckan vid B:s kärntekniska anläggning.

- Allt ansvar ska kanaliseras till anläggningshavare B och ingen tredje man har rätt att kräva ersättning av leverantör A för radiologisk skada (förutsatt att de som drabbas finns i ett land där Konventionerna ska tillämpas).
- Om anläggningshavare B eller B:s försäkringsbolag utger ersättning för radiologisk skada till tredje part har B eller försäkringsbolaget regressrätt mot leverantör A.
- Leverantör A kommer att vara ansvarig mot anläggningshavare B för den radiologiska skadan på den kärntekniska anläggningen.
- Leverantör A kommer inte att kunna kräva ersättning från anläggningshavare B för radiologisk skada på den utrustning som ännu inte övertagits (on-site property) av B.

Utfallet för leverantör A blir väldigt olika i de två exemplen och det åskådliggör varför det är viktigt för en leverantör att ha en särskild ansvarsfriskrivning för radiologiska skador i avtal med anläggningshavare.

Leverantörer vill inte ta risken att ett avtal kan tolkas på ett sådant sätt att scenariot i det andra exemplet kan aktualiseras. Många standardvillkor som används för leveranser till kärntekniska anläggningar har bestämmelser som allmänt gör leverantören ansvarig för fysisk skada på eller förlust av egendom och för personskador. Sådana bestämmelser är ofta kombinerade med skadeslöshetsåtaganden (alltså s.k. indemnifications) till förmån för beställaren avseende tredje mans krav. Bestämmelserna kan tolkas som att de även ska tillämpas vid radiologisk skada.³¹ Om så blir fallet ändras leverantör A:s ansvarssituation från utfallet i det första exemplet till utfallet i det andra exemplet. Det är för att utesluta varje möjlighet att tolka avtalet på ett sådant sätt som leverantörer kräver särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador i avtal med anläggningshavare.

Från ett objektiva perspektiv kan frågan om det finns ett behov av särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador i kombination med ett skadeslöshetsåtagande besvaras med ett tydligt ja. Det är inte rimligt att en leverantör, för ett kontraktspris som kan vara en bråkdel jämfört med intäkterna från den kärntekniska anläggningen, ska riskera att hamna i den ansvarssituation som är resultatet av det andra exemplet ovan.

b. Rimligt innehåll i en särskild ansvarsfriskrivning för radiologiska skador

Efter att från ett objektiva perspektiv ha konstaterat att leverantörer har ett behov av särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador är nästa fråga hur sådana bör vara utformade. Denna fråga kan delas in i fyra separata områden:

- anläggningsinnehavarens regressrätt för ansvar mot tredje man,
- skador på den kärntekniska anläggningen,
- skador på on-site property, och
- skadeslöshetsåtaganden (s.k. indemnifications)

Dessa områden behöver olika typer av överväganden och behandlas därför var för sig.

³¹ För en ytterligare redogörelse över denna fråga, dock ur ett brittiskt perspektiv, se Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom, Anthony Thomas och Raphael J. Heffron, EPRG Working Paper 1205, Cambridge Working Paper in Economics 1207, s. 21-22.

(i) *Ansvarsfriskrivningar som tar syfte på anläggningshavarens regressrätt*

Om en leverantör i skriftligt avtal med anläggningshavaren har åtagit sig att svara för radiologisk skada har anläggningshavaren eller anläggningshavarens försäkringsbolag regressrätt mot leverantören.

Om parterna är överens om att det inte ska finnas någon sådan regressrätt är syftet med den särskilda ansvarsfriskrivningen för radiologiska skador i denna del att klargöra detta, oaktat eventuella generella bestämmelser i avtalet som kan förstås på annat sätt. Det sagda görs ofta genom en formulering som anger att oavsett vad som kan anges på annat ställe i avtalet så har leverantören inte något ansvar för radiologiska skador som drabbar tredje man. Som LRO är utformad bör detta vara tillräckligt för att utesluta regressrätt. Ofta förtydligas dock även att anläggningshavaren, eller anläggningshavarens försäkringsbolag, inte har någon regressrätt mot leverantören. Ur ett leverantörsperspektiv är ett sådant tillägg är att rekommendera.

Enligt vår erfarenhet är det normal avtalspraxis att leverantörer till kärntekniska anläggningar beviljas ansvarsfriskrivningar i linje med det ovan nämnda. Enligt vår objektiva uppfattning är det också rimligt, eftersom vanligt förekommande avtalsvillkor kan tolkas som att anläggningshavaren har regressrätt och leverantörer normalt inte har försäkringsskydd för radiologiska skador.

(ii) *Ansvarsfriskrivningar som tar syfte på skador på den kärntekniska anläggningen*

Enligt LRO är en anläggningshavare inte ansvarig för radiologisk skada på den kärntekniska anläggningen. Enligt förarbetena till LRO är det då endast en fysisk person som har orsakat skadan med uppsåt som kan hållas ansvarig.³² I ett sådant fall skulle det inte finnas något behov av en ansvarsbegränsning avseende radiologiska skador.

Uttalandena i förarbetena till LRO synes emellertid bortse från möjligheten för leverantören att avtala om att vara ansvarig för skada på den kärntekniska anläggningen. De står också i strid med uttalanden i Exposé de Motifs (en typ av förarbeten) till Pariskonventionen. Där anges att om en rätt till ersättning för sakskada föreligger *på grund av avtalsreglering*, förblir denna rätt opåverkad av Pariskonventionen.³³ LRO bygger på Konventionerna och dess syfte är att anpassa svensk lagstiftning till Konventionerna. Detta talar för att en avtalsreglering där leverantören åtagit sig ett ansvar för radiologisk skada på en kärnteknisk anläggning är giltig.

Många standardvillkor som ofta används för leveranser till kärntekniska anläggningar innehåller bestämmelser som generellt gör leverantören ansvarig för förlust av eller skada på anläggningshavarens fysisk egendom. Ur leverantörens perspektiv finns det därför anledning att i en särskild ansvarsfriskrivning avseende radiologiska skador klargöra att leverantören inte har något ansvar för radiologisk skada på den kärntekniska anläggningen och att detta ska gälla även om andra mer generella bestämmelser i avtalet kan ange något annat.

Ur anläggningshavarens perspektiv är intresset det motsatta. Eftersom det av LRO framgår att anläggningshavaren inte är ansvarig för radiologiska skador på den kärntekniska anläggningen finns det naturligtvis ett intresse för anläggningshavaren att försöka hålla leverantören ansvarig.

³² Prop. 2009/10:173 s. 127.

³³ Punkt 27 c i Exposé des Motifs.

Enligt vår erfarenhet är det normal avtalspraxis att leverantörer beviljas ansvarsfriskrivningar som innebär att leverantören inte har något ansvar för radiologiska skador på den kärntekniska anläggningen. Från ett objektivi t perspektiv är det inte heller rimligt att en leverantör, för ett kontraktspris som kan utgöra en bråkdel av värdet av den kärntekniska anläggningen, ska riskera ett sådant ansvar.

(iii) Ansvarsfriskrivningar som tar syfte på skador på on-site property

Vad gäller särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador på on-site property blir situationen i princip densamma som för den kärntekniska anläggningen. Den bör bedömas och hanteras på samma sätt. Enligt vår erfarenhet är det också normal avtalspraxis att leverantörer till kärntekniska anläggningar beviljas ansvarsfriskrivningar som innebär att leverantören inte har något ansvar för radiologiska skador på on-site property. Detta blir särskilt viktigt för en leverantör om det finns stora pågående installationsprojekt vid den kärntekniska anläggningen som utförs av andra leverantörer.

När det gäller on-site property finns det dock en särskild situation som måste beaktas.

Låt oss anta att leverantören har levererat nya turbiner till den kärntekniska anläggningen och håller på att installera dem när en radiologisk olycka inträffar. Turbinerna och dess hjälputrustning har enligt avtalsvillkoren inte övertagits av anläggningshavaren och den generella risken för utrustningen har inte övergått till anläggningshavaren. Turbinerna och dess hjälputrustning kan då betraktas som on-site property. Enligt LRO är egendomen då undantagen från anläggningshavarens ansvar. Detta innebär att anläggningshavaren inte kan hållas ansvarig mot leverantören för radiologisk skada på turbinerna och dess hjälputrustning. Det är därför ett vanligt önskemål från leverantörer att ansvarsfriskrivningen för radiologiska skador inte bara ska ange att leverantören inte har något ansvar för skada på on-site property, utan också ange att leverantören genom ett skadeslöshetsåtagande från anläggningshavarens sida ska ha rätt till ersättning för sin on-site property.

Enligt vår erfarenhet är det normal avtalspraxis att leverantörer till kärntekniska anläggningar beviljas ansvarsfriskrivningar som innebär att leverantören inte har något ansvar för radiologisk skada på annans on-site property och att detta kombineras med ett skadeslöshetsåtagande. Beträffande on-site property som ägs av leverantören är det inte ovanligt, men långt ifrån självklart, att anläggningshavaren åtar sig att hålla leverantören skadeslös för förlust eller skada på sådan egendom.

(iv) Skadeslöshetsåtaganden (s.k. indemnifications)

Särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador kombineras ofta med skadeslöshetsåtaganden (s.k. indemnifications). De innehåller normalt formuleringar enligt följande (förkortat exempel):

"Anläggningshavaren ska hålla leverantören skadeslös från alla krav från tredje man som grundar sig på liden radiologisk skada, oavsett om sådan skada förorsakats av leverantören eller annan..."

På engelska, som är det kontraktsspråk som oftast används vid leveranser till kärntekniska anläggningar, ser samma förkortade exempel ut så här:

”The Operator shall indemnify and hold the Supplier harmless from all third-party claims based on incurred nuclear damage, regardless whether such damage has been caused by the Supplier or any other party...”

Varför reglerar särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador inte bara att leverantören inte ska vara ansvarig för radiologisk skada, utan också att anläggningshavaren ska hålla leverantören skadeslös för tredje mans krav avseende radiologisk skada?

Det främsta skälet är att effekterna av en radiologisk olycka kan bli internationella. En radiologisk olycka vid en kärnteknisk anläggning i Sverige kan mycket väl leda till radiologiska skador i ett annat land. En leverantör måste därför också beakta att kanalisationsprincipen kanske inte gäller i ett drabbat land. Om leverantören har orsakat eller medverkat till den radiologiska olyckan kan leverantören hållas ansvarig för den uppkomna radiologiska skadan i det drabbade landets domstolar. LRO eller Konventionerna kommer då inte att ge något skydd för leverantören.

Denna gränsöverskridande risk är anledningen till att leverantörer kräver att anläggningshavare också ska hålla leverantören skadeslös för tredje mans krav avseende radiologisk skada. Om ovanstående situation skulle inträffa kan leverantören då vända sig till anläggningshavaren (indirekt till den försäkring som anläggningshavaren har) för att få skydd. Ur ett rent svenskt perspektiv tillför ett skadelöshetsåtagande avseende krav från tredje man inte mycket. Om LRO är tillämplig är anläggningshavaren strikt och ensamt ansvarig mot tredje man för radiologisk skada. En tredje man kan alltså inte hålla leverantören ansvarig för radiologisk skada. Den gränsöverskridande risken måste och dock också beaktas av en försiktig leverantör.³⁴

Enligt vår erfarenhet är det normal avtalspraxis att anläggningshavare går med på att hålla leverantörer skadeslösa för krav från tredje man på grund av radiologiska skador. Att så sker är enligt vår objektiva uppfattning också rimligt.

I samband med ett sådant skadelöshetsåtagande är det dock viktigt för anläggningshavaren att tillse så att det inte innebär att leverantören helt sonika kan acceptera krav från tredje man och skicka räkningen vidare till anläggningshavaren. Anspråket från tredje man kan sakna grund eller beloppsmässigt vara felaktigt. Som vid alla skadelöshetsåtaganden är det viktigt att den skadeersättande parten har kontroll över anspråket och hur det ska hanteras. Ett allmänt exempel på en sådan formulering finns i Yellow FIDIC Book (1999) Sub-Clause 17.5, sista stycket.

c. När definitionen av radiologisk skada skiljer sig från definitionen i LRO

Före ändringsprotokollen från 2004 och LRO fanns det i den typ av särskilda ansvarsfriskrivningar som ovan beskrivits rimliga skäl för leverantörer att i förhållande till Konventionen och den dåvarande atomansvarighetslagen utvidga innebörden av den dåvarande termen atomskada. Som Tjernobylyolyckan utvisat fanns det många typer av faktiska skador som inte omfattades. En enkel hänvisning till termen atomskada, med dess dåvarande innebörd, skulle ha utsatt leverantören för en riskexponering. Anläggningshavaren hade då inte åtagit sig att hålla leverantören skadeslös för många av de faktiskt förekommande skadetyperna.

³⁴ För en ytterligare redogörelse för denna gränsöverskridande fråga, dock ur ett brittiskt perspektiv, se Third Party Nuclear Liability: The Case of a Supplier in the United Kingdom, Anthony Thomas och Raphael J. Heffron, EPRG Working Paper 1205, Cambridge Working Paper in Economics 1207, s. 25-30. Se även Potential Liability of Contractors Working on Nuclear Safety Improvements Projects in Central and Eastern Europe i Nuclear Law Bulletin nr 53, juni 1994, s. 37-41.

En av anledningarna till ändringsprotokollen från 2004 var att utöka innebörden av termen atomskada, så att ytterligare skadetyper inkluderades. Denna utökade innebörd har överförs till LRO, som också ändrade termen atomskada till radiologisk skada. Sett ur en anläggningshavares perspektiv bör det därför inte längre finnas behov för en leverantör att i en ansvarsfriskrivning med tillhörande skadeslöshetsåtagande utöka innebörden av termen radiologisk skada.

Det är dock fortfarande så att när leverantörer utformar särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologisk skada så tenderar de att genom särskilda definitioner ge termen radiologisk skada (på engelska "nuclear damage") en vidare innebörd än vad som följer av LRO. Sett ur ett leverantörsperspektiv är det naturligtvis så att det kan vara fördelaktigt med en sådan utvidgning. Det kan finnas skadetyper som inte har inkluderats i den innebörd av termen radiologisk skada som följer av ändringsprotokollen från 2004 och LRO.

Om parterna i samband med en särskild ansvarsfriskrivning för radiologiska skador diskuterar denna fråga bör följande beaktas: Om andra typer av skador, som egentligen inte är radiologiska skador, inkluderas i innebörden av termen radiologiska skador kan icke förutsedda effekter uppstå. Ansvaret för vissa skador, som kanske borde ligga på leverantören, kan genom den utökade innebörden komma att förskjutas till anläggningshavaren.

Ur en anläggningshavares perspektiv är det bäst om en särskild ansvarsfriskrivning för radiologiska skador helt enkelt anger något i stil med följande:

Vid tillämpningen av denna bestämmelse ska termen "radiologisk skada" ha samma innebörd som i LRO.

Om detta inte är acceptabelt för leverantören kan en utgångspunkt för diskussionerna vara att leverantören klargör vilka typer av skador som leverantören anser saknas i den innebörd av termen radiologiska skador som följer av LRO och varför leverantören söker skydd mot sådana skadetyper.

Enligt vår objektiva uppfattning bör avtalsparter i samband med särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador vara försiktiga med att använda egenutvecklade innebörder av termen radiologisk skada, särskilt om de väsentligt avviker från de underliggande tankarna bakom ändringsprotokollen och LRO. Det kan leda till olika typer av tolkningsproblem som inte bara anläggningshavaren missgynnas av. Även leverantören kan påverkas negativt.

KAPITEL VIII

Avslutande kommentarer

Denna framställning är en kort sammanfattning av ett komplext rättsligt ramverk med internationella dimensioner. Syftet med framställningen är att ge personer som kommer i kontakt med särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador en grundläggande förståelse för det underliggande regelverket. Framställningen är alltså inte en fullständig redogörelse över alla frågor som är aktuella i samband med radiologiska olyckor och särskilda ansvarsfriskrivningar för radiologiska skador.

Denna redogörelse ska inte betraktas som juridisk rådgivning, varken generellt eller i något specifikt fall. Läsare ombeds att kontakta Per Mildner eller Adam Boije innan de agerar på eller förlitar sig på informationen i denna framställning.

Det är vår avsikt att följa upp denna framställning med fördjupade analyser i några specifika frågor. En sådan studie kommer att behandla ansvarssituationen om följande omständigheter föreligger: En leverantör och en anläggningshavare ingår ett avtal om leverans av utrustning till en kärnteknisk anläggning. I samband med installationen av utrustningen orsakar leverantören en radiologisk olycka. Leverantören har omfattande produktionsanläggningar utanför området för den kärntekniska anläggningen men i närheten. Dessa produktionsanläggningar förstörs. Är anläggningshavaren då enligt kanalisationsprincipen ansvarig för den radiologiska skada som leverantören åsamkats? Det är en uppfattning som ibland hävdas av leverantörer.

— — —